

Ivan Laća

A TITÓI PÁRTKONCEPCIÓ

(Az elméleti-metodológiai felmérés megközelítése)

Tito szövegei — beszédek, beszámolók, cikkek — nem a tankönyveknek íródtak, nem is valamiféle rendszerezett, elvont elméleti húzások eredményeként jöttek létre, hanem a forradalmi akciók szükségleteire, a gyakorlat és a tapasztalat általánosításának feltétlen igényére adott válaszként születtek, s ezek alapján a forradalom további fejlesztése tervezhető. Ebből adódóan egyes szövegei — a forradalmi helyzet érettségi fokától és a megoldásra váró társadalmi problémák természetétől függően — jobbra vázlatok, míg mások egészében véve teljesebbek és elméletileg indokoltabbak. Tito, szemmel láthatóan nem tudományos traktátumokat írt. Azonban megnyilatkozásaiban fellelhetők a marxista elmülethez, illetve a pártról vallott marxi—engelsi és lenini tételek továbbfejlesztéséhez hozzájáruló elvi álláspontok is.

A titói pártkonceptió elméleti-metodológiai megvilágításának elsődleges feladata felfedni mindazt az újat, amivel a pártelméletet és politikát gazdagította, hogy rámutasson azokra a részletekre, amelyek a pártelmélet területén fejlettebbek mint azok, amelyeket az összehasonlításként felhozott addigi marxista elmélet és gyakorlat adott. Ez a maga módján azt is jelenti, hogy elemzés és szintézis tárgyát képezi Titónak a világról, a forradalomról, pártról alkotott felismerése, azonkívül a titói kornak az összehasonlítása a marxi és a lenini időknek a társadalmi problémáival, a munkásosztály, a parasztság és az értelmiség szocialista forradalmunk során mutatott viselkedésének eszmei és politikai vizsgálata, egybevetve a más országok forradalmi mozgalmáiban és átalakulásában tanúsítottakkal, ami, kézenfekvő, egy elmélyültebb tudományos kutatómunka feladata. A titói eszmék objektív eszmei-politikai és elméleti interpretációja feltételezi művei összességének tanulmányozását, a társadalmi-politikai gyakorlat egyes kérdéseire vonatkozó titói vélemények folyamatos kísérését és elemzését, s megállapítani elméleti hozzájárulását a marxista pártelmülethez — s ez az a téma, amely első sorban érdekel bennünket.

Nálunk még — már amennyire e tanulmány szerzője megállapíthatta — nincs elég szélesen feltárva Titónak a pártról vallott meglátása, s ez irányban nem is tettek még tudományos kutatói erőfeszítést. Igaz, e tág fogalmú és összetett téma egyes aspektusait már feldolgozták. Több ilyen kezdeményező, részlettagláló munka van, s ez diktálja a szükségletet egy mindent átfogó tudományos kutató-vállalkozás megindítására, a titói koncepció lényegének, a marxista pártelmélet fejlődésében betöltött helyének, valamint a szocializmus felé haladó világban a jugoszláv szocialista forradalom fejlődésére vonatkozó jelentőségének a megállapítására.¹

A titói pártkoncepció egyes sajátosságairól

A pártról alkotott titói koncepció sajátosságait tagláló kutatómunka több elméleti problémát vet fel, s e rövid vázlatot, illetve az elméleti-metodológiai síkról való megvilágítást azzal a kérdéssel kell kezdeni: miben nyilvánul meg a titói koncepció sajátossága, eredeti-e, vagy pedig kisebb-nagyobb mértékben egyszerű reprodukciója a pártról vallott lenini, marxi—engelsi felfogásoknak, netán a klasszikusok meglátásának szintézise, s végül, egyáltalán beszélhetünk-e a munkásosztály pártjáról felállított marxista elméletek különbözőségének létezéséről? Mert ha a Jugoszláv Kommunista Párt, illetve a Jugoszláv Kommunista Szövetség a munkásosztály forradalmi, marxista pártja, ha a forradalom pártja, ha a harcnak ugyanazokért a történelmi céljaiért küzd, mint a marxizmus klasszikusai által magyarázott kommunista párt — s ez az azonoság vitathatatlan — vajon akkor igazolt-e több marxista koncepcióról, sőt több pártelmületről beszélni?²

A választ erre a kérdésre Marxnak, Engelsnek és Leninnek a forradalomról — proletariátusról — pártról vallott nézeteiben kell keresni, amelyeket később a megváltozott történelmi feltételek között Tito tovább fejlesztett.

A kapitalista termelési mód és annak ellentmondásai vizsgálatából a marxizmus megalapítói kiszűrték ismert álláspontjukat: hogy a forradalom nem az emberek akaratából vagy óhajából születik, hanem a kapitalizmus rendszerében felgyülemlett ellentmondások súrlódásainak törvényszerű megnyilvánulási formája; hogy a proletariátus a kapitalista társadalomban elfoglalt helye miatt a forradalom szubjektuma; hogy a proletariátus végrehajtja történelmi küldetését (valamennyi osztály megszüntetését), ha olyan külön politikai pártba tömörül, amely a forradalmi elvek és a forradalmi gyakorlat egyesüléseként a szocialista forradalom eszköze; hogy forradalom csakis egy meghatározott, váltakozó nagyságú forradalmi helyzetben lehetséges, s hogy a munkásosztálynak és pártjának lépést kell tartania a társadalmi változásokkal; hogy a kommunista párt, illetve a kommunisták, a munkásosztálynak és a társada-

lom haladó erőinek elméletileg legjobban felvértezett részét képezik, akik gyakorlati politikai ténykedésükben a leghatározottabbak, és akik a mindennapos osztályharc során szem előtt tartják a munkásosztály harcának történelmi céljait, illetve akik a forradalom fejlődésének valamennyi szakaszában átgondolják és kapcsolatba hozzák a munkásosztály közvetlen érdekeiért vívott harcot annak végső, történelmi érdekeinek érvényesítésével.

Marx és Engels ugyanakkor kiemelik annak a metodológiai álláspontnak a különös jelentőségét, hogy mindig keresni kell a konkrét megoldásokat, vagyis ezért az általános elvek (a Kommunista kiáltványban foglalt pártprogramról van szó) gyakorlati alkalmazása „mindenütt és mindenkor a történelmileg adott körülményektől fog függni.”³ Marx hasonlóképp észreveszi, hogy különböző országokban különféle a munkásosztály fejlettségi szintjei és általában a konkrét történelmi körülmények különbözőségei elkerülhetetlenül megnyilvánulnak az elméleti álláspontokban is.⁴ Utalva ugyanerre a témára Lenin hozzáfűzi: „Mi egyáltalán nem úgy tekintünk Marx tanaira, mint egy befejezett és sérthetetlen tényre...”, ez (a marxista elmélet) „csak általános *vezérelveket* tartalmaz, amelyek különleges esetekben más alkalmazást nyernek”.⁵ Továbbá: „Mi nem bizonygatjuk, hogy Marx, vagy a marxisták ismerik a szocializmus felé vezető utat a maga teljes valóságában. Ez badarság...”⁶

A marxizmus klasszikusai tanainak egészéből kiviláglik, hogy minden valós (igazi) forradalom megismételhetetlen, és hogy nincs, és nem is lehet a történelmi körülményektől független, általános érvényű modell. Ebből következik első megállapításunk: minden forradalmi párt koncepciója vagy típusa konkrét — történelmi meghatározottságú, s ezáltal különös és eredeti.

Az előbbiekből további megállapításra juthatunk: a szocializmusért folytatott harc feltételeinek különbözőségét az egyes országokban és a világ más-más részeiben, a forradalmi változások összetettségét, a szociális és politikai erők különböző szerepét és viszonyulását és hasonlókat nem lehet sematizálni, éppen ezért igazolt a különböző pártkoncepciók — és elméletek létezéséről tárgyalni — Marx és Engels vagy Lenin koncepciójáról, vagy mondjuk a szociáldemokrata vagy anarchista koncepciókról, az antikoloniális forradalmakban keletkezett pártok koncepciójáról, a titói koncepcióról, vagy korunkban a koncepciók különbözőségéről azokban az országokban, ahol a kommunista párt van hatalmon, esetleg az ún. eurokommunizmus pártjainak elméleteiről, stb.

Azonban úgy vélem, hogy kérdéses lenne az a megállapítás, mely szerint a különféle pártkoncepciók és sajátosságaik abszolút új elképzelések, azaz, hogy a különböző felfogások, álláspontok és elképzelések között nincs semmilyen kölcsönös kapcsolat. Minden új koncepcióban érthető és elkerülhetetlen az előzőnek a hatása.

A titói pártkoncepciót, valamennyi összetevőjével, nem vezethetjük le

csakis a mi, konkrét jugoszláv történelmi körülményeinkre. Azokat a feltételeket, amelyek közepette Tito létrehozta a pártot, a jugoszláv történelmi tudományos-elméleti kutatás már széles körűen megvilágította. Ezek a feltételek azonban nem érthetők Sztálin diktátumának és személyi kultuszának a nemzetközi kommunista mozgalomra, valamennyi kommunista pártra, így a Jugoszláv Kommunista Pártra gyakorolt hatása nélkül. Pártszervezésünkben a bolsevista modell volt a példakép. Szinte ugyanez mondható el az Októberi Szocialista Forradalom történelmi hatásáról is.

Lenin párttípusa mindenben szervezésében⁷, vasfegyelmében és az osztályhoz fűződésében,⁸ avantgarde elméleti és politikai felkészültségében⁹ stb. példaképe azoknak a kommunista pártoknak, amelyek a nehéz illegálisban készültek fel a közvetlen forradalmi osztályrohamra. Úgy vélem, hogy mindez Tito megnyilatkozásaiban is, meg a pártdokumentumokban is magyarázatul szolgál az álláspontokra, amelyben hangsúlyozzák, hogy a JKP leninista párt, hogy a JKP azért arathatott sikereket, mert valódi bolsevista párttípus és hasonló. A pártra vonatkozó marxista tanok beleépültek a JKP és a JKSZ alapjaiba. Maga Tito is állandóan emlékezteti a párttagokat a feladatra és kötelességre, hogy szüntelenül tanulmányozzák Marx, Engels és Lenin forradalmi műveit és elméleteit.

A helyzet, amilyenben a JKP a két háború között tevékenykedett, Sztálin nézeteinek hatása és az ösztönös kommunista (bolsevik) párt tapasztalata szükségszerűen belevitte a titói koncepcióba, valamint a pártdokumentumokba a bolsevik párt fegyvertárából a szervezési elveket és formákat, amely többek között nyilvánult a terminológiai kifejezések átvételében is. A bolsevik párt néhány kifejezése jelen volt a JKP-ben egész a JKSZ VI. kongresszusáig, bár e kifejezések új tartalmat fedtek. Szükséges volt erre rámutatni, mert a beavatatlan olvasó megkérdőjelezhetné a titói koncepciót, vagy legalábbis arra a következtetésre jutna, hogy az tiszta hasonmása Lenin vagy Sztálin pártkoncepciójának.

Így például a JKP V. kongresszusán (1948) a pártdokumentumokban rábukkanhatunk a „hivatásos forradalmárok” kifejezésre, jóllehet jelentésük megváltozott Leninnek a „Mit lehet tenni?” (1902) című művében megjelentetett kifejezéshez viszonyítva.

Másik példának felhozható a „transzmisszió”. Sztálin interpretációjában jelentése levezethető a dolgozók párton kívüli szervezeteinek segédszervekké és erőátvivő-szerkezetekké való átalakulására, azaz a pártállami mechanizmus pusztá emeltyűjévé; e kifejezés mellékes (statútumon kívüli) használata a JKP gyakorlatában más értelmezést nyer, például a Népfront helyének és szerepének, a munkásegység bizottságainak és másoknak az esetében.

A terminusok, amelyek a Jugoszláv Kommunista Szövetség politikai

tevékenységének és gyakorlatának idejében szerepelnek és amelyek merőben más történelmi körülmények kifejezései, már nem adnak okot terminológiai kétségre vagy tisztázásra.

A titói koncepció lényege

Tito műveiben, amelyek időrend szerint három szakaszra oszlanak — arra az időre, amikor a JKP illegális szervezetként működött, azaz a forradalomra való felkészülés szakaszára, a népfelszabadító háború időszakára és a háború befejezésétől napjainkig —, feldolgozásra került a JKP—JKSZ építésének és fejlődésének valamennyi fordulópontja.

A párt, akárcsak maga a forradalom is, szüntelen és hosszan tartó harcban, nehézségeken és akadályokon át, eszmei és politikai útkeresésen, előnyomuláson, bolyongáson és ingadozáson keresztül jött létre és fejlődött.¹⁰ Egészen a II. világháború küszöbén bekövetkezett újjászületéséig, a JKP a forradalmi fejlődés alapvető kérdéseiben megnyilvánuló szektássággal volt terhelt, mint amilyenek: a párt forradalom iránti viszonyulása, a munkásosztály egységének megteremtése, Népfront-irányultság, a nemzeti kérdés és a parasztság kérdésének megoldása, az ország függetlenségének megvédése stb. Titónak a munkásosztály forradalmi marxista pártjáról, szerepéről és jelentőségéről alkotott első elképzelései a zágrábi kommunisták VIII. konferenciája idején kifejtett eszmei-politikai ténykedéséhez kapcsolódnak (1928)¹¹ A párt élére kerülésekor (1937) Titónak a pártról vallott nézetei már kikristályosodtak és alapul szolgáltak egy új pártkoncepcióhoz, amely mintegy válasz a számos területen fellelhető eszmei-elméleti és forradalmi-gyakorlati kérdések megoldására — a forradalom feladatai, a munkásosztály és dolgozó tömegek egységének létrehozása a mozgalomban, mindenekelőtt a pártban, az egység a munkásosztály történelmi érdekeiért és a pártellenes megfrakciócs csoportok ellen vívott harc során, a párt avantgarde szerepe stb. iránt. A titói új koncepció funkcióiban, viszonyaiban, feladataiban is, eltér a sztálini párttípustól, de bizonyos aspektusaiban eltér a Marx—Engels-i „kommunisták szövetségé”-től, vagy Lenin újabb típusú pártjától is.¹²

Miben rejlik a titói pártkoncepció lényege, egyedisége és eredetisége? Tito a harmincas évek közepének társadalmi viszonyaiban fejleszti nézeteit a pártról, amikor hazánkban erősödik a tömegek forradalmi demokratikus mozgalma és érlelődik a forradalmi helyzet, különösen a kívülről jövő fasiszta veszély és az uralkodó burzsoázia kapituláns magatartása nyomására. Ezt a tényt különösen fontos hangsúlyozni. Amennyiben ugyanis nem vennénk figyelembe a második világháborút megelőző évek konkrét történelmi helyzetének jellegzetességeit, akkor menthetetlenül zavaros és bizonytalan vizekre eveznénk.¹³

Titónak a JKP élére kerülésekor sorsdöntő események játszódtak le a

világon. A forradalomról és a pártról vallott nézeteit annál sokkal eltérőbb társadalmi valóságban alakította ki, mint amilyen Lenin, de főleg Marx korában volt. A kapitalizmus összeomlása Marxnál nem mutatkozott meg annyira közvetlenül, mint Lenin esetében, ami természetesen hatással volt a párt másfajta szerepére, felépítésére, és belső viszonyaira. Lenin a kapitalizmus imperialista fejlődési szakaszában élt, amely reprodukálja és kielezi a leigázás és kizsákmányolás viszonyait. Azonban az, ami Lenin korában főleg tendencia volt, Tito idején már az élő valóság lényeges meghatározójává vált: a klasszikus kapitalizmus valamennyi alapvető gazdasági és politikai mechanizmusa széthullott — amely teljes egészében az 1929—1933 gazdasági válságban nyilvánult meg — és kialakult az államkapitalizmus, mint a kapitalizmus rendszerének szervei válságából kivezető módozat formája. A politikai válság, többek között a fasiszta sötétség jelentkezésében öltött kifejezési formát, amely csak tovább mélyítette a krízist, hogy végül is a II. világháborúban csúcsosodjék ki.

Az imént felsoroltak lehetővé teszik a téma által felvetett feladat megmagyarázását. Tito munkáinak elemzése feltárja e történelmi helyzetben kialakított elmélkedéseinek és tevékenységének fő irányvonalát. Idejekorán felméri az új történelmi jelenségeket. Még a Kommunista Internacionále VII. kongresszusa (1935) előtt a fasiszmusban látta a nemzetközi ellenforradalom fő ütőerejét, amely nemzeteinket és nemzetiségeinket a nemzeti és szociális rabságból kezdve a kiirtásig fenyegeti. Ebben, az ország és a nagyvilág forradalmi és általában demokratikus erőire nézve rendkívül összetett és veszélyes helyzetben, Tito legfontosabb lépései a következők voltak:

— Felkészíteni a pártot a forradalmi mozgalomban viselt szerepére, a soron levő nagy szociális átalakulásra, „mert a párt az egyetlen biztosított osztályunk és népeink jövőjére és győzelmére nézve”.¹⁴

— A párt fő politikai irányvonala a fasiszmus elleni harc, a fasiszmus elleni harc vonalán a pártnak tömörítenie kell a legszélesebb néptömegeket, az ország valamennyi haladó erőt.

— A pártnak nemcsak mint a munkásosztály élcsapatának, hanem úgy is megerősítést kell nyernie, mint nemzeteink és nemzetiségeink nemzeti-felszabadító harcának vezető ereje.

— A pártnak távlatot kell nyitnia a nemzeti és szociális elnyomás alól felszabadult társadalom előtt.

A pártról, annak szerepéről és irányvételéről felvázolt nézetek jelentik a titói pártkoncepció alapját, adják sajátosságát és lényegét.¹⁵ Nemzeteink és nemzetiségeink számára e felmérhetetlen történelmi jelentőségű koncepció teljes egészében megnyilvánult a népfelszabadító harc során és később is.

A titói pártkoncepció tehát az antifasiszta harc körülményei közepette, politikailag a Népfrontban szervezett széles néptömegek harca

során született, s lehetetlen e történelmi összefüggésen kívül értelmezni. A JKP és a nemzetközi kommunista mozgalom ez ideig egyáltalán nem ágyazódtak be szélesebb értelemben, sem a munkásosztályba, sem a dolgozó tömegekbe, elsősorban azért, mert nem saját országuk és népük létfontosságú problémáit vették kiindulópontul. A világ kommunista pártjai többségére a politikai irányvételben jellemző volt a szektásság, a dolgozó tömegektől való elkülönülés, a frakciós torzsalkodás, a dogmatizmus, Sztálin egyes nézeteinek és véleményének káros hatása stb.

A titói pártkoncepcióban központi jelentőségű a pártnak az osztállyal és általában a dolgozókkal kialakított kapcsolata. A pártnak a néptömegekkel való széles körű kapcsolata és a tömegek forradalmi meg demokratikus mozgalmának létrehozása politikájában található a titói koncepció eredeti jellemvonásai.¹⁶ Ugyanakkor mindez nemcsak gyakorlati-politikai, hanem Titónak és a pártnak elméleti színvallása is volt.

Nem szabadna szem elől téveszteni, hogy a marxizmus megalapítói is rámutattak a pártnak és az osztálynak a néptömegekkel való kapcsolatára. Marx a legélesebben ellenezte a különféle áramlatokat, amelyek a pártot és a munkásosztályt a politikai elszigetelés felé vitték. Lenin hasonlóképp vélekedett, mármint hogy a párt annak révén erős, hogy a nép érdekeit fejezi ki, egyben képes arra, hogy „összefonódik, s bizonyos mértékben, ha éppen óhajtják, egybeolvad a dolgozók legszélesebb tömegeivel, elsősorban a proletárokkal, de a nem proletár dolgozó tömeggel szintén”.¹⁷ S ezzel egyetemben kiemelte a munkás-paraszt szövetség politikájának jelentőségét.

Ennek tudatában felvetődik a kérdés: Lehet-e ilyenformán beszélni a titói koncepció bizonyos különlegességeiről? Úgy vélem, hogy ez nem vitás. Hiszen csak a titói korszakban vált lehetővé felmérni a párt és a munkásosztály összefonódásának valamennyi lényeges dimenzióját, akár csak a munkás-paraszt „szövetség” valamennyi összetevőjének és jelentőségének a vizsgálata. Éppen a titói koncepcióban kap a munkások és parasztok szövetsége egy új, eltérő minősítést, össznépi mozgalommá alakul át Jugoszlávia Népfrontja intézményesített formája révén, illetve a Dolgozó Nép Szocialista Szövetsége alakjában, a dolgozók politikai szervezettségének és életének megnyilvánulásaként. Következésképp Jugoszláviában a szocialista forradalom a szó szoros értelmében a munkásosztály és az összes dolgozók saját műve — a nép forradalma lett.

Összegezve: a JKP-nek a Népfronton keresztül kifejtett tevékenysége a párt szerepéről vallott titói koncepció lényegi megjelölője. A Népront egy különleges politikai szervezet, amely magába foglalja a dolgozókat és a polgárokat, s a kommunisták mint e szervezet magva aktivitása folytán a forradalom széles frontjává fejlődött. A népfelszabadító háború folyamán a legszélesebb össznépi fronttá válik, amely politikai döntéseket hoz, s mint ilyen, csírájában jelenti a klasszikus értelemben vett politikai szervezetből való átmenetet, az össznépi „nem párti” tömörülést.¹⁸ A kommunista párt nem oldalt áll, mintegy apriori vezető erő,

hanem a néptömegekben gyökerezik és a Népfronton belül jelenti a vezető eszmei-politikai és szervezkedési erőt.

Emlékeztetnék, a Kominform, illetve Sztálin jól ismert bírálatára, hogy a JKP eltér a leninista pártelmélettől, mert megengedte, hogy a párt, „beolvadjék a Népfrontba” és hasonlók. Ennek alapján Sztálin megsejtette a titói pártkoncepció széleskörűségét és a JKP eredendő kapcsolatát a legszélesebb néptömegekkel, csak hogy a maga bürokrata, voluntarista és szektás vezérkedő stílusa miatt nem láthatta meg a valós viszonyokat. S ebben rejlik valójában elméleti és politikai „vaksága”. Sztálin nem tudta, s valószínűleg nem is akarta megfejtetni a JKP-nek a Jugoszláv Népfrontba való ún. beolvadását, nem akarta, felismerni pártunk igazi forradalmi szerepét, akárcsak egy aránylag kis ország és pártja erőforrását sem, a forradalmi identitásának megőrzéséért vívott harcban.

Hasonló viszony alakult ki abban az időben a JKP iránt a nemzetközi kommunista mozgalomban is, a kommunista pártoknak a Kominternnel és Sztálinnal szembeni alárendeltsége miatt. Ezek sem tudták felfogni forradalmunk lényegi dimenzióit, össznépi jellegét, amely a forradalom sikerének forrása és záloga volt. A szektás és bürokrata nézetek számára idegen gyakorlat volt, hogy egy kommunista párt (azaz a JKP) elsősorban a saját munkásosztálya és népe előtt értékeli és igazolja önmagát. Egyszerűen még nem érthették meg, hogy egy ilyen irányvétel nélkül nem kerülhetett volna sor szocialista forradalmunkra. A „Nemzeti kérdés Jugoszláviában a népfelszabadító háború megvilágításában” című cikkében Tito elsőnek definiálta a nézetet — hogy Jugoszláviában a szocialista forradalom a nemzeti-felszabadító háború képében válik valóra.¹⁹ Ez a nézet elméleti értelemben is újként hatott, és azóta már számtalan esetben igazolást nyert a világ tegnapig még gyarmati és félgyarmati helyzetben levő részeinek forradalmi átalakulásaiban.

Bebizonyosodott, hogy a jugoszláv forradalmi tapasztalatok szélesebb nemzetközi jelentőségűek, elsősorban azért, mert a kor szellemének megfelelő feltételeket és viszonyokat tükrözik. Ezúttal elegendő rámutatni arra, hogy forradalmunk — a világviszonylatban betöltött jelentőségénél fogva — az első sikeres szocialista forradalom az októberi forradalom után. Természetesen ebből semmi esetre sem lehet levonni a következtetést, hogy tapasztalataink, s ebben a titói koncepció, általános érvényű receptek a soron levő forradalmi mozgalmak számára, hogy ez az egyetlen út és egyetlen helyén való koncepció.²⁰ Egyébként maga Tito volt az, aki a népfelszabadító háború idején írt cikkében, „A népfelszabadító harc és pártunk szervezési kérdései”-ben kiemelte a párt szüntelen, a forradalmi folyamatok iránti alkalmazkodásának és változásának szükségességét. „A proletariátus pártja, a kommunista párt élő szervezet, amelyet szünet nélkül fel kell újítani és építeni kell, ha nem akarja azt, hogy ellenségei megsemmisítsék, s hogy az események keresztül ne gázoljanak rajta.”²¹

Vajon változik-e és miben a titói pártkoncepció az öngazgatás bevezetésével?

A marxista megközelítésű mód magától értetődővé teszi, hogy a jelenségek elemzésekor, a fejlődés minden egyes történelmi szakaszában, az adott társadalmi körülményekből induljunk ki. Az öngazgatás bevezetésével valamelyest radikálisabb eltolódás történik az elemi társadalmi viszonyokban. Ez pedig egy hatalmas történelmi lépés a végleges szociális emancipáció irányában, amely hosszan tartó folyamat keretében fokozatosan eltűnnek az emberek feletti hatalomgyakorlás valamennyi formái, a régi társadalom összes maradványai, köztük a politikai pártrendszerek is. S mivel az öngazgatás bevezetése a jugoszláv szocialista közösség fejlődésének újabb szakaszát is jelentette — az elemi viszonyokban és a társadalmi szerkezet egészében, a munkásosztály és a dolgozók helyének és szerepének meghatározásában, az új társadalmi feladatok megoldásának módozatainál történt változásokban, stb — kézenfekvő feltételezni bizonyos változásokat a párt fejlődésében, a pártszervezésben, tevékenységi formáiban, a munkásosztály iránti viszonyában, a társadalom szervezett szocialista erői iránti álláspontjában, a nemzetek közötti viszonyok továbbfejlődésében, valamint annak társadalmi-gazdasági és demokratikus tartalma iránt elfoglalt hozzáállásában stb.

Társadalmunk öngazgatású irányelvéből kiindulva, Tito még a JKSZ VI. kongresszusán (1952) utalt arra, hogy a Kommunista Szövetség elegendet tehet vezető szerepének, meghozzá a munkásosztálynak, mint a szocialista forradalom avantgarde erejének a felkészítésével.

A JKSZ VIII. kongresszusán (1964) elhangzott beszámolójában Tito szabatosan kifejtette azt az álláspontot, amely annak szükségességéről szól, hogy a munkásosztály és a dolgozók legyenek a bővített újratermelés letéteményesei, s hogy az öngazgatás csak úgy fejlődhet tovább, ha magába foglalja az egész társadalmi felépítményt. Ugyanezt az álláspontot magyarázta a JKSZ XI. kongresszusán (1978) mondott beszámolójában is: „Forradalmunknak a marxista elmélethez és a szocialista gyakorlathoz való hozzájárulása sokkal nagyobb. „A gyár a munkásoké!” jelmondat újraérvényesítésénél. Mi kezdünk először építeni olyan szocializmust, amelyben az öngazgatás kilépett a gyárakból és átfogta a társadalom szervezetének egészét.” (A JKSZ XI. kongresszusa — 63. oldal)

Az öngazgatás fejlődésében látja Tito forradalmunk és a Kommunista Szövetség politikájának folytonosságát, társadalmunk szocialista erőinek forradalmi harca értelmét és céljait. Tito számára a szocializmus „a munka és a munkásosztály felszabadításának, az egyén felszabadításának történelmi folyamata, olyan folyamat, amelyben az ember saját életének és munkájának tényleges urává lesz”. (Ua. — 75. oldal)

Titónak a dolgozók öngazgatási viszonya közepette a párt szerepéről alkotott elvei és elmélkedési irányvonala logikus folytatása a háború előtti és a háborút követő időszak gyakorlati-politikai és elméleti elkö-

telezettségének. A széles forradalmi és demokratikus mozgalom kitereléséről, a pártnak a munkásosztállyal és a többi dolgozóval való kapcsolatáról, a dolgozók alkotó erejének a felszabadításáról és serkentéséről alkotott alapelvek csak gazdagodnak az új történelmi viszonyok közepette, új tartalommal bővülnek, új elemeket visz be a párt koncepciójába. Jelenleg, a munkásosztály és a dolgozók öngazgatású és küldött-rendszerében, illetve az emberek öngazgatású szervezettségében döntő tényezőkként hatnak a lényeges társadalmi kérdések megoldásában és azazá lesznek, amiről Tito is beszélt a JKSZ X. kongresszusán elhangzott beszámolójában (1974) — „a társadalom uralkodó gazdasági és politikai erejévé”.

Az ilyen viszonyokban a Kommunista Szövetségnek mindenütt, ahol öngazgatási döntés születik, eszmeileg és politikailag aktívnak kell lennie, „a rendszer belső, nem pedig a rajta kívül vagy fölötte levő mozgatóerejeként. Az összes termelővel küzdenie kell azért, hogy maguk az öngazgatók szabadon kinyilvánítsák és egybehangolják saját és tágabb értelemben vett közvetlen és tartós érvényű érdekeiket, valamint, hogy a legésszerűbb döntések szülessenek mindazokról a kérdésekről, amelyek akár saját életüket és munkájukat, akár a szűkebb és tágabb társadalmi-politikai közösségek fejlődését érintik”. (A JKSZ XI. kongresszusa — 75. oldal.)

Tehát a Kommunista Szövetség avantgarde szerepét a társult munka és a szocialista öngazgatási politikai rendszer belső erejeként tölti be, a munkásosztály és a társadalom összes öngazgatási erőinek aktivitása révén, a munkásosztály, mint a forradalom alapvető szubjektuma pozíciójának megerősítésén keresztül. „Forradalmunk csak így haladhat tovább.” (Ua. — 75. oldal)

A JKSZ XI. kongresszusán mondott záróbeszédében Tito rámutatott még egy fontos elvre — hogy mi sohasem voltunk meghatározott formák rabjai, és mindenkör megváltoztattuk őket, amikor ezt az élet megkövetelte, és hozzáfűzi: „Mi ezen a kongresszuson is meghatározott státumbeli változtatásokat hajtottunk végre a Kommunista Szövetség szervezetében és munkamódszerében. Természetesen a gyakorlat mutatja majd meg a legjobban, hogy ezek milyen mértékben felelnek meg korunknak és tevékenységünk feltételeinek.” (Ua. — 90 oldal)

Az öngazgatás bevezetése egyben az államelhalás folyamatának a kezdete is. A szocialista öngazgatási demokrácia fejlődése szükségszerűen megszünteti a bürokrácia uralmát (az állami szervek hatalmát), eltörölve alapját — az államtulajdont.²² A politikai döntések és az állami aktsókkal és törvényes előírásokkal szabályozott egyes kérdések megoldása és valóra váltása egyre inkább az öngazgatási szervezetek hatáskörébe kerül, még hozzá a küldöttek szkupstinája, az öngazgatási megegyezések és társadalmi megállapodások révén. A politika társadalmisítása újdonságot jelent társadalmunk korábbi viszonyaihoz képest, és egyben alapot is ad a párt ennek megfelelő szerepéhez. Ugyanis a politikai döntéshoza-

tal és sok más társadalmi kérdés megoldása többé már nem az állam vagy a párt közvetlen dolga, mint forradalmunk háború utáni szakaszában — amikor a párt a hatalom központi szervein keresztül irányította a társadalmi átalakulást, hanem öngazgatású társadalmunk egészének ügyévé válik. A Kommunista Szövetségnek az öngazgatású társadalom szerkezetébe való ilyenfajta beépülés, kétségtelenül, új fenomén a pártról alkotott koncepciók fejlődésében és a szocializmusért vívott harc történetében.

Különösen szem előtt kell tartani Titónak még egy meghagyását, melynek kétségtelenül elméleti jelentősége van. Ugyanis országunkban a szocializmus és a szocialista öngazgatás további fejlődésében a Kommunista Szövetség avantgarde szerepe nem gyengül, hanem ellenkezőleg, erősödik. A Kommunista Szövetségre még nagyon sokáig szükség lesz és helyettesíthetetlen szerepet kap a szocialista öngazgatási öntudat kiépítésében. Vagyis nem hatalmi eszköz, hanem az öntudat fegyvere, alkotó, irányító, tudományos és szervezett társadalmi öntudat, amely történelmileg felelős a szocializmus fejlődéséért. Ezáltal gyakorlatilag is megvalósul azokra a kommunistákra vonatkozó marxi—engelsi tétel, akik elméletileg felvértezettek, és akiknek előnyük van a proletariátus többi részével szemben azért, hogy tisztában vannak a viszonyokkal, a folyamatokkal és általában a proletármozgalom vívmányaival.

A fentebb ismertetett társadalmi-történelmi folyamatokból, valamint azoknak a meglátásoknak az alapján, amelyek továbbra is fel-feltűnnek, párhuzamban a szocialista öngazgatás fejlődésével, a fokozatosan izmosodó szocializmussal mint világfolyamattal, kifejlődnek a marxista pártelmélet új, adekvát komponensei is. A pártkoncepció pontosabb meghatározása ma még mindig egyike a fontosabb elméleti-kutatómunka feladatainak. A szocialista öngazgatási demokrácia mindenképp lehetővé teszi, hogy a megváltozott társadalmi alapokon marxista magyarázattal szolgáljon és tudományosan megvilágítsa szocialista forradalmunk további folyamataira vonatkozó elméleti elképzeléseket s ezáltal összegezze is a megfelelő marxista pártkoncepciót és elméletet.

Fordította *MILENKOVICS Szvetisláv*

Marksistička misao — 1979., 5. szám.

Jegyzetek

- ¹ Josip Broz Tito *Összegyűjtött műveinek* megjelentetése megbízható forrásmunkát jelent a marxistáknak, hogy pontosabban definiálhassák a titói pártkoncepciót és annak tudományos valorizációját.
- ² A pártkoncepció fogalma eléggé meghatározatlan, s tartalmában megterjedelmében is minden egyes szerző megközelítési jellemvonásának függvénye. Ilyképp szólni lehet egy, vagy több koncepció létezéséről, s ezen túl is egy, vagy több marxista pártelméletéről. Szerintem indokolt több koncepcióról és több pártelméletéről beszélni. A különbségek gyökerei elsősorban az általánosítás szintjében rejlenek. Eképpen a pártelmélet esetében több figyelmet fordítunk a mindent átfogó általánosítás elvont — elméleti szintjére, míg a koncepció kifejezés alatt kiemelt helyet kap egy párt tevékenysége egy konkrét időben és térben.
- ³ Marx K.—Engels F.: *Művek*, 7. kötet, 477. old., Beograd 1974.
- ⁴ A Nemzetközi Munkásszövetség Főtanácsának V. ülése — 1869. IX. 3.
- ⁵ V. I. Lenin: *Válogatott művek* — „Kultura” 1960. III. 199. old.
- ⁶ Uo., XI. kötet, 101. old.
- ⁷ „Adjatok nekünk forradalmi szervezeteket, s mi a feje tetejére állítjuk Oroszországot”, (V. I. Lenin — *Válogatott művek*, III. kötet, 331. old.)
- ⁸ „A bolsevikok nem maradhattak volna hatalmon nem két és fél évig, de, még csak két és fél hónapig sem. Pártunknak a legszigorúbb, tényleg vasfegyelme nélkül, a pártot a munkásosztály tömegének legteljesebb és fenntartás nélküli támogatása hiányában.” (*Válogatott művek*, XIII. kötet, 410. oldal.)
- ⁹ „Avantgarde harcosszerepe csak egy haladó elmélettel vezetett pártnak lehet”. (Uo. III. kötet, 243. oldal.)
„Forradalmi elmélet nélkül nincs forradalmi mozgalom sem”. (Uo. 242. oldal.)
- ¹⁰ „Ezek a munkák” — írja Tito *Összegyűjtött műveinek* előszavában — „történelmi bizonylatok is meglátásainkról és tevékenységünk lehetőségeiről forradalmi harcunk valamennyi szakaszában. Ugyanakkor hű képei sajátmagunk növekedésének és annak, amit tettünk és ahogy tettük azt, néha felmérésünk és értékelésünk egyoldalúságával is megtevelységeinkkel is.” (*Összegyűjtött művek*, I. kötet, Beograd, 1977.).
- ¹¹ Koreferátumában Tito megvizsgálja a párt avantgardságának, a munkásosztállyal alkotott egységének és a többi dolgozóval kialakított kapcsolatának, az egységet veszélyeztető frakciósságnak a problémáit, stb. (*Összegyűjtött művek*, I. kötet, 74—77. oldal. Beograd, 1977.).
- ¹² Marx—Engels „kommunista szövetsége” azoknak az azonos elveket vallóknak a szövetsége, akik más munkáspártokon belül tevékenykednek; Marx és Engels szavai szerint ők elméletileg felvértezettebbek és előnyük van a proletariátus többi részével szemben azért, hogy tisztában vannak a viszonyokkal, a folyamatokkal és általában a proletármozgalom eredményeivel. A párizsi kommun után a tudományos szocializmus megalapítói bővítik felismerésüket a munkásosztály harcának vezetésére alakítandó avantgarde politikai párt jelentőségéről és szükségességéről. Az anarchistákkal, a prudonistákkal és a blankistákkal folytatott vitáikban Marx és Engels programként vetik fel a mun-

kásosztály pártját. A Nemzetközi Munkásszövetség Általános statútumába 7a pontként került be a kulcsálláspont: „A proletariátus csak abban az esetben hathat osztályként, ha külön politikai pártba szerveződik.” (Összes művek, XXVIII. kötet, 344. oldal.).

Lenin volt a megalapítója az első munkáspártnak, amelyik közvetlenül előkészítette és sikeresen végrehajtotta az első szocialista forradalmat. A „Mit lehet tenni?” c. művében Lenin kiszűri az avantgarde politikai szervezetnek, mint a „hivatásos forradalmároknak” a külön szervezete szükségletét, amely önállóan, néha a munkásosztály más pártjaival ellentétben működik. („A forradalmárok szervezetének mindenekelőtt olyan . . . . emberek is fell kell ölelnie, akiknek hivatása a forradalmi tevékenység . . .”, „E szervezetnek kényszerűen szűkebb körűnek és minél konspiratívabbnak kell lennie . . .” (Válogatott művek, III. kötet, 318—319 oldal.) Lenin az ilyen pártmodellt a cári Oroszország akkori különleges történelmi helyzetével és az imperializmus szakaszainak karakterisztikájával magyarázza. Az 1905-ös oroszországi forradalmi események után Lenin új elemeket épít be pártkoncepciójában, elsősorban a pártnak a széles forradalmi demokratikus mozgalom iránti viszonyába és sorainak tömegesítése tekintetében.

Sztálinnak a kommunista pártra vonatkozó koncepciója és elmélete, annak tényleges hatása a JKP-ra és a forradalmi folyamatokra Jugoszláviában, az Összövetségi Kommunista (bolsevik) Pártnak és a Jugoszláv Kommunista Pártnak a forradalom elemi kérdéseire és másra vonatkozó elméleti nézeteinek és politikai gyakorlatának az összevetése több témát foglal magába és külön feldolgozást, megkülönböztetett elméleti vizsgálatot igényel.

- ¹³ Marx figyelmeztet, hogy még ugyanaz a társadalmi-gazdasági elem is megnyilvánulhat, a számos különböző körülmény és viszony következtében, a végtelen változatok és árnyalatok jelenségében. (Marx—Engels: Művek, XXIII. kötet, 658. old.)
- ¹⁴ J. B. Tito: Összegyűjtött művek, IV. kötet, 10. oldal, Bgd., 1977. A párt akciópolitikai és szervezési előkészületeitől elkülöníthetetlen, szorgalmazza a forradalmi elmélet és a forradalmi gyakorlat egységét és a marxista tanok ismeretét.
- ¹⁵ Politikai és elméleti nézeteit a pártról, a párt és a forradalom dialektikus feltételeiről, a pártnak az osztály iránti viszonyáról, a forradalmi össznépi front szélessége iránti állásfoglalásról — Tito már majdnem öt évtizede folyamatosan fejleszté, szocialista forradalmunk fejlődésének valamennyi szakaszában.
- ¹⁶ A JKSZ X. kongresszusát előkészítő munkabizottságnak egyszer E. Kardelj felidézte emlékeit Tito döntő szerepére a Párt és a forradalom előkészítésében és vezetésében. Kardelj külön rámutatott a titói gondolatok következő jellemzőire: forradalmi széleslátás a mozgalomnak, a pártnak a szocialista forradalomra való felkészítésével kapcsolatban, amely akkor egyeseknek a Pártban — még részben szektássággal terhelt — Titónak, a népfront vonallal szembeni határozottsága kissé gyanús-nak tűnt.
- ¹⁷ Válogatott művek, XIII. kötet, 411. oldal.

- ¹⁸ A jugoszláviai Népfrent sokban különbözött a más országok népfrentjaitól. Amott a népfrent főleg a pártok koalícióját jelentette, nem pedig össznépi mozgalmat. A Népfrent II. kongresszusán elhangzott beszé-
dében Tito kijelentette, hogy a mi „Népfrentünk” nem felülről jött,
a vezetők közötti megállapodásként született, hanem alulról építették
— a JKP vezetésével (A JKP V. kongresszusán készült gyorsírói jegy-
zetek alapján).
- ¹⁹ Lásd: „Proleter”, a JKP KB sajtószerve, 16. szám; 1942. év. Itt megtalálható
egy különös jelentőségű nézet — hogy a nemzeti felszabadulá-
sért és függetlenségért vívott harcnak és az önálló fejlődésre vonatkozó
jognak mély osztálytartalma van, és hogy a mai világ népfelszabadító
háborúi valójában a világ forradalmi átalakulásának formái.
- ²⁰ Azonban, amit ma gondolkodás nélkül lehet állítani az az, hogy nem
lett volna jugoszláv közösség nemzeteink és nemzetiségeink tömeges
részvétele nélkül a forradalmi társadalmi átalakulásban, illetve a mai
szocialista öngazgatás nélkül, és hogy korunknak a szocializmus útján
haladó társadalmi átalakulásait sem lehetne végrehajtani a széles nép-
tömegek részvétele nélkül, kezdeményezésünk felszabadítása és önnön
érdekeik meg általában a társadalmi élet elemi problémáinak a meg-
oldásában játszott egyre nagyobb szerepe nélkül.
- ²¹ „Proleter”, XIV—XV. szám, 1942. év.
- ²² Az állam elhalásának elmélete jelenti egyben a társadalmi öngazgatás kon-
cepciójának lényegét s kifejezi az államszocializmus irányvételének el-
hagyását. Annak ellenére, hogy az állam s egyben a politikai szerve-
zetek elhalásának folyamata hosszan tartó történelmi folyamat, még-
sem áll a társadalom előtt egy felsejlő feladatként, hanem már most
gyakorlati kérdésként bukkan fel s beívódik a szocialista forradalom
mozgásainak történéseibe, mint ahogy erről a marxizmus klasszikusai
is vélekedtek. Amennyiben az öngazgatási folyamatok akadálytala-
nul fejlődhetnek, úgy az elhalás folyamatai is gyorsabbak és hatáso-
sabbak lesznek.